

Anuari de l'envelliment. Illes Balears 2018

Universitat
de les Illes Balears

MARGA VIVES BARCELÓ
LYDIA SÁNCHEZ PRIETO
Càtedra d'Atenció a la Dependència i Promoció de
l'Autonomia Personal
GIFES

ANUARI DE L'ENVELLIMENT.
ILLES BALEARS **2018**

Universitat
de les Illes Balears

G CONSELLERIA
O SERVEIS SOCIALS
I COOPERACIÓ
I B
/

**Consell de
Mallorca**

■ Departament de Benestar
i Drets Socials
Institut Mallorquí d'Afers Socials

 Colonya
Fundació Guillem Cifre

Anuari de l'envelliment. Illes Balears 2018

Aquest Anuari de l'envelliment és el resultat de la col·laboració entre la Conselleria de Serveis Socials i Cooperació del Govern de les Illes Balears, el Departament de Benestar i Drets Socials del Consell de Mallorca i la Universitat de les Illes Balears. L'Anuari de l'envelliment és una iniciativa del Grup d'Investigació i Formació Educativa i Social (GIFES), el Departament de Pedagogia i Didàctiques Específiques i la Càtedra d'Atenció a la Dependència i Promoció de l'Autonomia Personal de la UIB, i compta, a més, amb el suport de la Fundació Guillem Cifre de Colònia de la Caixa d'Estalvis de Pollença, «Colònia», i de la Societat Balear de Geriatria i Gerontologia.

Consell de Direcció

Directora:

Dra. Marga Vives Barceló

Subdirectora:

Sra. Lydia Sánchez Prieto

Consell de Redacció

Vocals:

Dr. Josep Lluís Oliver Torelló

Dra. Belén Pascual Barrio

Dr. Joan Amer Fernández

Dra. M. Antònia Gomila Grau

Dra. Rosario Pozo Gordaliza

Dra. Victòria Quesada Serra

Secretari:

Sr. Liberto Macías González

Comitè Assessor:

Sr. Enrique Campos Alcaide

Sr. Ferran Dídac Lluch i Dubon

Dr. Jordi Forteza-Rey Borralleras

Sra. Josefa Marí Marí

Sr. Miquel Oliver Ramon

- * © d el text: els autors 2018
- * © © de l'edició: Grup d'Investigació i Formació Educativa i Social (GIFES), Departament de Pedagogia i Didàctiques Específiques, Càtedra d'Atenció a la Dependència i Promoció de l'Autonomia Personal i Universitat de les Illes Balears
- * Disseny, maquetació i impressió: amadip.esment
- * ISSN: 2174-7997
- * Dipòsit legal: PM-2908-2008

El contingut dels articles és responsabilitat dels autors. El seu parer no representa l'opinió de la Universitat de les Illes Balears, ni de la Conselleria de Serveis Socials i Cooperació del Govern de les Illes Balears ni del Departament de Benestar i Drets Socials del Consell de Mallorca. S'autoritza la reproducció total o parcial de l'obra, si se n'esmenta la font i l'autor o l'autora.

L'Anuari de l'envelliment. Illes Balears es pot consultar a les pàgines web de la Conselleria de Serveis Socials i Cooperació, <http://www.caib.es/govern/organigramalarea.do?lang=es&coduo=3349>, de la Càtedra d'Atenció a la Dependència i Promoció de l'Autonomia Personal, <http://catedradependencia.uib.es>, d'Edicions UIB, <http://edicions.uib.es>, de GIFES, <http://gifes.uib.es>, i del Departament de Pedagogia i Didàctiques Específiques de la UIB, <http://dpde.uib.es>.

Dra. Marga Vives Barceló i Sra. Lydia Sánchez Prieto. Departament de Pedagogia i Didàctiques Específiques. Ed. Guillem Cifre de Colònia. Campus de la UIB. Cra. de Valldemossa, km 7.5. 07122 Palma (Illes Balears).

Tel.: 971 17 30 00 / Fax: 971 17 31 90

E-mail: gifes@uib.es

PRESENTACIONS	7
Pròleg de la Consellera de Serveis Socials i Cooperació del Govern de les Illes Balears Fina Santiago Rodríguez	
Pròleg de la Consellera executiva de Benestar i Drets Socials i presidenta de l'Institut Mallorquí d'Afers Socials Margalida Puigserver Servera	
<hr/>	
INTRODUCCIÓ	15
Direcció de l'Anuari de l'envelliment. Illes Balears 2018	
<hr/>	
PRÒLEG. L'ENVELLIMENT: ALGUNA COSA MÉS QUE UN PROCÉS ARTERIOSCLERÒTIC	23
José Oriol Bonnín Gubianas	
<hr/>	
SIMONE DE BEAUVOIR: OBRIR CAMINS PER A LA LLIBERTAT	29
Lluís Ballester Brage, Carmen Orte Socias, Marga Vives Barceló i Lydia Sánchez Prieto	
<hr/>	
RADIOGRAFIA DE LA SITUACIÓ DE LA GENT GRAN A LES ILLES BALEARS	53
Carmen Orte Socias, Lydia Sánchez Prieto, Marga Vives Barceló, Maria Valero de Vicente, Lluc Nevot Caldentey i Miren Fernández-de-Álava	
<hr/>	
LA RENDA SOCIAL GARANTIDA, UN DRET SOCIAL PER A LES PERSONES GRANS	71
Antonia Pascual Galmés	
<hr/>	
LA RENDA MÍNIMA D'INSERCIÓ PER A PERSONES DE 65 ANYS O MÉS: MÉS ENLLÀ DE COBRIR UNA NECESSITAT D'INGRESSOS ECONÒMICS	91
Bruno Fernández Cladera i Tòfol Sastre Ramis	
<hr/>	
PORTO COM A REFERÈNCIA EUROPEA DE L'ENVELLIMENT ACTIU I SALUDABLE	107
Joana da Gama, Lydia Sánchez Prieto i Lluís Ballester Brage	
<hr/>	
LA IMPORTÀNCIA DEL TURISME EDUCATIU EN ELS ADULTS GRANS: MOTIVACIONS I EXPERIÈNCIA TURÍSTICA DELS PARTICIPANTS A LA X INTERNATIONAL SUMMER SENIOR UNIVERSITY (ISSU)	131
Carmen Orte Socias, Joan Amer Fernández i Carmen López-Esteva	
<hr/>	
LA DIVERSITAT DE PERFILS DELS ESTUDIANTS MÉS GRANS DE 50 ANYS DINS LES AULES UNIVERSITÀRIES	149
Liberto Macías González, Carmen Orte Socias i Lluís Ballester Brage	
<hr/>	

«COMPARTIR LA INFÀNCIA 2» (SACHI 2) PROJECTE INTERGENERACIONAL: L'EXPERIÈNCIA EN TRES ESCOLES DE PALMA (2016-2018) Carmen Orte Socias, Belén Pascual Barrio, Carmen López-Esteva, Joan Amer Fernández, Marga Vives Barceló, Rosario Pozo Gordaliza, M. Antònia Gomila Grau i Victòria Quesada Serra	167
LA REHUMANITZACIÓ PER LA PRESENCIA INTENCIONAL DE L'ATENCIÓ GERONTOLÒGICA Jesús Tomás Monge Moreno	195
EL COMPROMÍS ÈTIC DE LES INFERMERES EN LA DEFENSA DEL DRET DE LES PERSONES GRANS A MORIR DIGNAMENT Cristina Moreno Mulet, Rosa Maria Alberdi Castell, M. del Carme Alorda Terrassa i Noemí Sansó Martínez	213
ESPAIS DE TROBADA: EMOCIONS, RECORDS, HISTÒRIA I SOMNIS Maria A. Alarcón Bigas i M. Cristina Ferrer González	233
UNA APROXIMACIÓ A LA REALITAT DEL TERCER SECTOR A LES ILLES BALEARS DES DE LA MIRADA D'ALGUNS DELS SEUS IMPULSORS Belén Pascual Barrio, Victòria Quesada Serra, Lluís Vidaña Lladó i M. Antònia Gomila Grau	249
L'ACTIVISME SOCIAL, CULTURAL I POLÍTIC A L'EDAT DE LA JUBILACIÓ Carmen López-Esteva i Cecili Buele i Ramis	273
ESTUDI DE LA INCIDÈNCIA DE LA LLUM I LA SEVA RELACIÓ AMB EL RITME SON/VIGÍLIA EN ANCIANS INSTITUCIONALITZATS EN RESIDÈNCIES José Ángel Rubiño Díaz, M. Lourdes Amer Forteza, Aurora Sales Balle i Cristina Nicolau Llobera	297
L'ARXIU ORAL DE MALLORCA. UNA OPORTUNITAT PER AL DESENVOLUPAMENT DE PROJECTES PER A LA VELLESA ACTIVA Carme Castells Valdivielso i Joana M. Serra Figuerola	317
FACTORS ASSOCIATS A LA DEPENDÈNCIA A LES ILLES BALEARS Lluc Nevot Caldentey, Ana Rus de la Iglesia, Julià Coll Ramis i Pere Joan March Vilanova	335
POLISIMPTOMATOLOGIA: SUPORT SOCIAL I AUTONOMIA Lluc Nevot Caldentey, Carmen Orte Socias, Lluís Ballester Brage i Gregorio Molina Paniagua	353

ENVELLINT JUNTS: LA DOBLE DEPENDÈNCIA	375
Vicenç Ferretjans Moranta, Beatriz Pozuelo Lara, M. Magdalena Rosselló Picó i M. Dolores Roldán Pradillo	
<hr/>	
APLICACIÓ DEL PROGRAMA LIBERA-CARE EN RESIDÈNCIES DE PERSONES GRANS DE GRUPO 5 A MALLORCA: NOU MODEL D'ATENCIÓ CENTRADA EN LA PERSONA I LLIURE DE SUBJECCIONS	391
Julià Barceló Sansó, Catalina Elena Bibiloni Juan i Isabel M. Pascual Sureda	
<hr/>	
L'ELIMINACIÓ DE MESURES DE SUBJECCIÓ AL GERIÀTRIC DE FERRERIES GESTIONAT PER L'INTRESS	405
Lydia Sánchez Prieto, Carmen Orte Socias, M. Teresa Coll Janer, Catalina Pons Mesquida i Lluís Ballester Brage	
<hr/>	
LA IMPORTÀNCIA DE LA HISTÒRIA DE VIDA EN ELS PROCESSOS D'ENVELLIMENT I CONSUM DE SUBSTÀNCIES	429
Antoni Albert Moratinos Jaume, Onofre Alba Martí i Rosario Pozo Gordaliza	
<hr/>	

**«COMPARTIR LA INFÀNCIA 2» (SACHI 2)
PROJECTE INTERGENERACIONAL:
L'EXPERIÈNCIA EN TRES ESCOLES DE
PALMA (2016-2018)**

«Compartir la infància 2» (SACHI 2) projecte intergeneracional: l'experiència en tres escoles de Palma (2016-2018)

Carmen Orte Socias
Belén Pascual Barrio
Carmen López-Esteva
Joan Amer Fernández
Marga Vives Barceló
Rosario Pozo Gordaliza
M. Antònia Gomila Grau
Victòria Quesada Serra

Resum

«Compartir la infància 2» (SACHI 2) és un projecte intergeneracional finançat per ERASMUS + (convocatòria de 2016-2017) i liderat pel Grup de Recerca i Formació Educativa i Social (GIFES). En aquest capítol es descriu la implementació realitzada en tres centres educatius de la ciutat de Palma i es posa en relleu el seu potencial per facilitar la cohesió social necessària per mantenir el pacte intergeneracional de la nostra societat i, per la satisfacció directa dels participants, la bona acollida que s'ha pogut demostrar que té.

GIFES té una llarga trajectòria desenvolupant espais de participació de gent gran vinculats amb cursos de la UOM (Universitat Oberta per a Majors) i analitzant experiències intergeneracionals de fora de la universitat, algunes ja descrites al llarg dels anuaris dels darrers deu anys. SACHI, incloses les experiències 1 i 2, recull aquest bagatge i representa una aposta per un projecte que promou les relacions positives entre infants i grans, a fi de prevenir l'edatisme des dels centres educatius de primària. A més a més, es tracta d'un projecte estructurat i contrastat, com a projecte de investigació, mitjançant l'avaluació d'aquestes experiències pilot.

Aquí s'ofereix l'oportunitat de conèixer beneficis i aportacions del projecte en el marc de: (a) l'envelliment actiu; (b) la millora de les actituds en vers la gent gran, i (c) la inclusió de la perspectiva intergeneracional als centres educatius: conèixer claus del procés d'implementació que s'ha realitzat durant els darrers dos cursos escolars a Palma.

Resumen

«Compartir la infancia 2» (SACHI 2) es un proyecto intergeneracional financiado por ERASMUS + (convocatoria de 2016-2017) y liderado por el Grupo de Investigación y Formación Educativa y Social (GIFES). En este artículo se describe la implementación realizada en tres centros educativos de la ciudad de Palma y se pone de relieve su potencial para facilitar la cohesión social necesaria para mantener el pacto intergeneracional de nuestra sociedad y, a nivel de satisfacción directa de los participantes, la buena acogida que se ha podido mostrar que tiene.

GIFES tiene una larga trayectoria desarrollando espacios de participación de personas mayores vinculados a cursos de la UOM (Universitat Oberta per a Majors) y analizando experiencias intergeneracionales de fuera de la universidad, algunas de ellas descritas a lo largo de los anuarios de los últimos diez años. SACHI, incluyendo las experiencias 1 y 2, recoge este bagaje y representa una apuesta por un proyecto que promueve las relaciones positivas entre niños/as y personas mayores, a fin de prevenir el edadismo desde los centros educativos de primaria. Además, se trata de un proyecto estructurado y contrastado, como proyecto de investigación, mediante la evaluación de estas experiencias piloto.

Aquí se ofrece la oportunidad de conocer beneficios y aportaciones del proyecto en el marco de: (a) el envejecimiento activo; (b) la mejora de las actitudes hacia las personas mayores; y (c) la inclusión de la perspectiva intergeneracional en los centros educativos: conocer claves del proceso de implementación que se ha realizado durante los últimos dos cursos escolares en Palma.

1. SACHI 2. Continuïtat de la perspectiva intergeneracional a les Illes Balears

En aquest capítol es presenta l'experiència intergeneracional que el grup de recerca GIFES (Grup d'Investigació i Formació Educativa i Social) ha desenvolupat i coordinat en tres centres d'Educació Primària de Palma. La promoció de les relacions intergeneracionals positives és un dels objectius transversals en educació que pren valor. Tot seguint la finalitat de la cohesió social, en l'àmbit internacional va augmentant el nombre d'experiències educatives intergeneracionals.

Per què és necessari fomentar les relacions intergeneracionals

A Europa, l'aprenentatge intergeneracional és considerat un mitjà per aconseguir la solidaritat intergeneracional, la millora de la cohesió social i l'equilibri de les desigualtats partint de la promoció d'una major capacitat de comprensió i respecte entre les diferents generacions (EAGLE Consortium, 2008). La construcció del concepte de relacions intergeneracionals i l'expansió de la idea de la necessitat de promoure les relacions intergeneracionals es deu al reconeixement institucional internacional produït en les dues darreres dècades, se n'ha de destacar *l'Informe de la Segona assemblea mundial sobre envelliment* (Nacions Unides, 2002) i *L'estratègia europea 2020* (Comissió Europea, 2016).

Les investigacions mostren beneficis com la millora de la relació entre generacions, tant per a les persones grans com per a les més joves (Bentancor, 2009; Pascual i Gomila, 2013), i, concretament, la necessitat de desenvolupar programes que permetin la integració d'actuacions d'intercanvi intergeneracional en els currículums i programes escolars (ENIL, 2012) per oferir oportunitats d'aprenentatge a les dues generacions i, concretament, per fomentar les contribucions significatives de les persones grans a la societat (International Learning in Schools in Europe —ILSE— a Comissió Europea, 2011, citat a Orte et al., 2015).

Trajectòria documentada a les Illes Balears

A *l'Anuari de l'Envelliment la perspectiva intergeneracional* hi és present en tots els volums. A l'obertura del primer anuari (Orte, 2008) ja apareix el concepte «intergeneracional» per parlar del necessari pacte intergeneracional (cohesió social) dins la comunitat. També, als

preàmbuls es reivindica la promoció de les relacions intergeneracionals com a model de feina. La perspectiva intergeneracional s'hi troba relacionada amb diferents conceptes, principalment amb dos: (1) vinculada a la solidaritat intergeneracional, per tal de mantenir el pacte intergeneracional que sustenta el sistema econòmic i de pensions actual però, especialment, (2) vinculada amb la prevenció. En relació amb la prevenció, la perspectiva intergeneracional apareix en diferents capítols dels anuaris tant des de la perspectiva de les recomanacions pràctiques orientades a la prevenció, com en forma d'experiències preventives intergeneracionals desenvolupades a les illes.

Entre les recomanacions, les experiències intergeneracionals es mencionen com a mesures de prevenció de l'aïllament bé relacionades amb temes d'habitatge (Amer i Cuart, 2014) o bé amb la incorporació de pràctiques intergeneracionals als cursos de formació per a gent gran (Vellas, 1997). Pel que fa a les mesures per afrontar les situacions de soledat de les persones grans i en el cas dels entorns residencials, Amer i Cuart (2014) proposen els projectes intergeneracionals de sensibilització o, com a alternativa a aquests entorns, la convivència intergeneracional.

De la integració comunitària i de la necessitat de preservar-la, en parlen al seu capítol Barceló, Fernández, García i Cuart (2009). Tal com indiquen aquests autors, els programes comunitaris es poden ubicar o plantejar des dels àmbits social, sanitari i/o educatiu. En l'àmbit social parlen de l'oferta de suport social perquè puguin continuar a les seves llars i els seus entorns, entre d'altres aspectes. Quant a l'àmbit educatiu, asseveren que es pretén preservar les habilitats cognitives i potenciar la interacció social i participació comunitària. En relació amb la millora de les habilitats cognitives, parlen d'una eficàcia relativa a l'hora d'aconseguir la transferència a altres àmbits de la vida, per la qual cosa proposen que la intervenció sigui més global, en un context més natural. Els mateixos autors (Barceló, et al., 2009), plantegen la classificació de vuit tipus d'iniciatives (pàg. 329): informatives, d'orientació, capacitació, suport personal, suport familiar, estimulació, participació, cooperació i formació i recerca —orientades als tècnics. Aquesta classificació sobre projectes d'intervenció comunitària ajuda a emmarcar l'aspecte comunitari dels projectes d'educació intergeneracional. Segons aquesta classificació, els projectes d'educació intergeneracional pertanyen a l'àmbit educatiu i representen un tipus d'iniciativa de caràcter participatiu, ja que un dels seus objectius sobre les generacions implicades és, tal com diuen els autors, «fer possible la vinculació, integració i participació en la vida comunitària» (pàg. 330). Alhora són un tipus d'iniciativa de formació i recerca pel que fa als professionals implicats, ja que consisteix en la implementació guiada del programa i acompanyada d'un sistema d'avaluació que permet fer avançar el coneixement sobre aquests programes.

A l'*Anuari de l'Educació* hi ha descrites experiències intergeneracionals implementades entre grans i joves (alumnat universitari) i entre grans i infants o adolescents (alumnat d'Educació Infantil, Primària o Secundària) i, per un altre costat, altres experiències

promogudes per la universitat (UIB, Universitat de les Illes Balears) i altres agents de la comunitat. En els casos promoguts per la comunitat tant poden ser centres educatius i museus, com centres de serveis socials o llars residencials de persones grans. Malgrat que la responsabilitat sigui assumida per una sola entitat, sovint en la implementació hi ha un treball realitzat conjuntament per més d'un dels agents.

A la taula 1 es pot veure un recull d'experiències intergeneracionals publicades a l'*Anuari de l'Envel·liment*, moltes d'elles d'educació intergeneracional. Les experiències es troben llistades per ordre cronològic de publicació de menys a més recent.

Observant aquestes experiències es pot reconèixer l'experiència acumulada en projectes promoguts per diferents institucions i també per la Universitat. Les experiències descrites solen ser de curta durada, d'una sessió d'intercanvi, llevat dels casos promoguts en residències o centres de dia de gent gran del Consell de Menorca o de dos CEIP de Palma (2006, 2012) en les quals la intervenció es prolonga durant més temps.

Es tracta d'experiències que han generat un debat teoricopràctic que ha ajudat a la detecció de necessitats i ha aportat elements metodològics i un bagatge de coneixements sobre les possibilitats que ofereixen aquest tipus d'iniciatives. L'anàlisi dels projectes recopilats a través de l'*Anuari de l'Envel·liment* proporciona un punt de partida metodològic i criteris sobre els quals fonamentar i desenvolupar el projecte SACHI.

Podem destacar quatre aspectes que cobren especial rellevància i significat en un projecte intergeneracional (PI):

- **La importància de la voluntarietat i el rol del voluntari gran que participa en un PI.**
En relació amb aquesta qüestió, l'experiència de col·laboració amb l'alumnat de la UOM ha estat fonamental, tant a través de projectes de recerca com a partir de la mateixa pràctica docent. Les experiències i iniciatives promogudes amb la UOM han consistit en espais d'experimentació i han ajudat a esbrinar maneres de participació intergeneracional de les persones grans, bé a través de la recerca aplicada i dels espais de voluntariat, bé a partir dels mateixos debats generats a les sessions formatives dels cursos de la UOM.
- **La importància de la formació de les persones grans per a la participació en un PI.**
El coneixement acumulat ens indica que prèviament a la participació a un projecte, és imprescindible que els participants hagin fet un exercici de comprensió de l'entorn on s'emmarca el projecte, en aquest cas, la realitat dels centres educatius, per tal de reflexionar sobre possibles prejudicis i entendre el context educatiu actual, el perfil de l'alumnat i les noves metodologies docents a dins les aules.

Taula 1 | Experiències intergeneracionals descrites a l'Anuari de l'Envel·liment

Projecte	Curs	Espai d'intervenció	Agent promotor	Participants	Metodologia - Dinàmica	Referència
«Gent gran, gent petita: una experiència compartida» (Menorca)	2002-9	Àmbit escolar	Residència i centre de dia de gent gran del Consell Insular de Menorca	- Centres residencials 4 - Centres d'educació primària 7: infantil (5 anys) - Organització: 3 persones grans per aula	- Reunió inicial amb possibles participants, elecció voluntària - 2 sessions: 1a a l'aula dels infants; 2a a la casa de les persones grans	Padrós, Moll i Ramón, 2009
«Quan jo era petit!» (Mallorca)				- UOM - Centres de Primària 3 (Palma): 20-25 alumnes-aula (1r-6è) - Org.: 2 persones grans per aula	- Preparació prèvia: formació i materials - Tema: L'escola - 1 sessió	
«Junts aprenem més i millor» (Menorca)	2007-8	Àmbit escolar	UIB	- UOM - Escoles de Primària (Alaior) - Org.: 3-4 persones grans per aula	- Curs inicial a la UOM - Tema: a demanda dels infants: preparació - 1 sessió	Maciàs, Alzina i Tur, 2010
«Experiència intergeneracional» (Eivissa)				- UOM - Centre de Primària 1 - 4 dones grans	- Curs inicial a la UOM - Tema: L'Eivissa antiga - 1 sessió	
«Junts aprenem més i millor» (Menorca)	2008-9	Espai compartit	UIB	- UOM - Escoles de Primària (Alaior) - Centre de secundària	- Jornada d'intercanvi intergeneracional - Tema: Què hem après - 4 hores: debat en grups	
«Això era així...?»	2011			- Museu - Padrines/es amb els/les nets/es (6-12)	- Taller sobre la memòria	Mascaró, Amengual, Matamalas, Cifre i Sánchez, 2013
«Padrins i nets: l'un al lloc de l'altre»	2013	Museu	Museu Es Baluard (Mallorca)		- Taller: Reflexionen sobre obres escultòriques	
«Diàleg transgeneracional a recordar TV»	2012			- Museu - Persones grans obertes amb ganes d'aprendre sobre el procés cinematogràfic amb infants d'Educació Primària	- Taller d'alfabetització digital - No especificat	
«El dia de les padrines»	2006-7			- Infantil: CEIP Cas Capiscol (Palma)	- Grup de padrines: acompanya l'alumnat al llarg de 3 anys (activitats programades, 1 cop per setmana) i en totes les activitats que es duen a terme dins l'escola.	
«Mestres de la vida» (Mallorca)	2012-13	Àmbit escolar	CEIP i Serveis socials	- «Padrines» (dels 55 als 80) del barri, catalanoparlants, no familiars - Serveis Socials: selecció padrines i av. externa		Pascual i Gomila, 2013
«Uns nins molt mestres i unes padrines amb molta escola» (Mallorca)	2012-13	-	CEIP	- Alumnat de 5è: CEIP Es Pont (Palma) - Serveis S. Llevant Nord - Padrines del barri	- Taller mensual de lectoescriptura planificat per l'alumnat de 5è (intercanvi, emocions...)	

continua

Projecte	Curs	Espai d'intervenció	Agent promotor	Participants	Metodologia - Dinàmica	Referència
«Dia de la Pau», «Taller de formació sobre l'ús de noves tecnologies», «Dia del patró de la llar. Tren solidari de la pau» (Eivissa)	2012-14	Llar Barri	Llar	Llar Eivissa (La Pau), centre sociocultural	<ul style="list-style-type: none"> - Majoritàriament activitats puntuals - No especificat - Altres projectes: «Marxa a peu», «Festes de l'associació de veïns del barri des Clot: Taller de pintura per a aliots» 	Tur, Serapio, Muñoz, Rivero i Mari, 2014
Històries de vida (Mallorca)	2013-14	Àmbit personal	UIB	<ul style="list-style-type: none"> - Estudiants de 1r d'Educació Social (UIB) - Persones grans 	<ul style="list-style-type: none"> - Entrevista de l'estudiant a la seva padrina 	Amer i Mas, 2014
«Sharing Childhood» SACHI (1) (Mallorca)	2013-15	Àmbit escolar	UIB – GIFES	<ul style="list-style-type: none"> - Institucions europees 4 - Centres de Primària 3 per país: alumnat de 6è. - Org.: 3 persones grans per aula 	<ul style="list-style-type: none"> - Curs formatiu inicial - Preparació prèvia - 8 sessions 	Orte et al., 2015

Font: Elaboració pròpia

- **La importància de la implicació i participació activa de les persones grans als equips d'implementació dels PI.** Es tracta d'oferir la possibilitat de formar part del procés de preparació de les activitats, viure la coordinació i compartir les responsabilitats amb els professionals de l'equip. El treball en equip i la participació activa de tots els membres participants, també dels voluntaris, aporta noves oportunitats d'aprenentatge, facilita la comprensió del projecte, l'adquisició d'habilitats i dona opció a poder prendre iniciatives i aportar i enriquir, de forma continuada, el projecte.
- **La importància de considerar les bones pràctiques i recomanacions d'altres iniciatives.** A nivell metodològic, la importància de tractar temes d'interès per part de les dues generacions i crear espais per compartir experiències i records. Pel que fa als continguts d'aquestes pràctiques, un exemple pot ser la inclusió de temes que es consideren d'interès comú per a grans i petits, com són l'escola, el barri o la ciutat. Pel que fa a pautes metodològiques, resulta d'interès la proposada per l'àrea educativa del Museu Es Baluard amb el seu treball sobre les caixes de la memòria «Caixes d'històries de vida» (Mascaró et al., 2013).

Els programes intergeneracionals permeten la participació dels infants en un espai definit com és l'escola i integrar-hi les activitats en el seu horari lectiu i en l'espai curricular. Aquests programes, al mateix temps, representen un tipus d'intervenció comunitària ja que, des de la perspectiva de les persones grans participants, obre un lligam a la comunitat ja que facilita la participació d'un col·lectiu que sol estar separat de la dinàmica escolar. Es tracta de compartir un barri entre diferents generacions a través d'un projecte escolar compartit.

2. El projecte intergeneracional europeu «Compartir la infància 2» / «Sharing Childhood 2» (SACHI 2)

El projecte intergeneracional (PI) «Compartir la infància 2», conegut generalment per l'acrònim del seu nom en anglès SACHI 2 (Sharing Childhood 2), és un projecte d'investigació sobre les relacions intergeneracionals, realitzat i coordinat per segon cop pel Grup de Recerca en Formació Educativa i Social (GIFES) de la Universitat de les Illes Balears. El projecte se centra en l'aprenentatge al llarg de tota la vida i fomenta el contacte positiu entre persones grans i infants des d'un punt de vista comunitari. Té com a principal **finalitat** que els projectes intergeneracionals formin part de la vida natural dels centres educatius per a la prevenció de l'edatisme.

SACHI 2 és un **projecte d'àmbit europeu**, igual que SACHI (2013-2015). El projecte que presentem en aquest capítol (SACHI 2) es troba emmarcat en el programa ERASMUS+, en la convocatòria de 2016, a l'eix de «Proyectos de asociaciones estratégicas orientadas al

campo de la educació de persones adultes (KA2)». Per tant, els objectius de SACHI 2 estan alineats amb un eix fonamental de les polítiques europees: fomentar l'aprenentatge al llarg de tota la vida. Al projecte hi participen quatre institucions europees associades que són coordinades per GIFES. Subvencionat per ERASMUS+, el projecte té una durada de dos anys i es desenvolupa simultàniament als quatre països de dites institucions: Espanya, Polònia, Portugal i Regne Unit. A cada país, el projecte és liderat per: GIFES-Universitat de les Illes Balears, l'associació HIPOKAMP, la Universitat de Porto i la Universitat de Strathclyde. L'associació HIPOKAMP ja va ser sòcia a la primera edició del projecte.

Els aspectes clau del projecte —desenvolupats amb els mateixos criteris a cada país— són: 1) pla d'actuació; 2) selecció de participants; 3) metodologia de treball, continguts i estructura d'activitats (les unitats didàctiques); 4) curs sobre aprenentatge col·laboratiu, i 5) disseny d'avaluació del projecte.

En la línia de la primera edició i en relació amb el pla d'actuació, el projecte segueix una **estructura de desenvolupament** que consta de tres fases principals: la de preparació, la d'implementació i la d'anàlisi de resultats finals amb la corresponent difusió (taula 2), que es descriuen a continuació.

Taula 2 | *Pla d'actuació seguit per desenvolupar SACHI 2*

Participants	Espanya (Palma), Polònia (Lodz), Portugal (Porto), Regne Unit (Glasgow)		
Cursos	2016-2017	2017-2018	
Fase	1. Preparació	2. Implementació	3. Anàlisi i difusió
Tasques	<ul style="list-style-type: none"> - Preparació dels continguts (UD) - Selecció i coordinació dels participants: escoles i voluntaris grans - Curs formatiu d'aprenentatge col·laboratiu 	<ul style="list-style-type: none"> - Reunions de preparació - 8 sessions a les aules - Recollida de dades (avaluació) 	<ul style="list-style-type: none"> - Anàlisi de dades - Extracció de resultats finals - Difusió (2018-2019)

Font: Elaboració pròpia

Fase 1. La preparació. Durada: un curs complet.

La preparació del projecte inclou:

- En primer lloc, és necessari un treball de coordinació amb les entitats sòcies, que es manté de manera no presencial: planificació, disseny de continguts i de l'avaluació.
- En segon lloc, cada país fa el procés de selecció de participants, per un costat les persones més grans de cinquanta anys i, per l'altre, les escoles i els grups d'alumnes. A continuació es desenvolupa el procés de coordinació amb els centres educatius. Aquest

procés inclou la presentació del projecte i el consens sobre els principis i objectius principals. A partir d'aquest moment es treballa el programa de sessions i unitats didàctiques entre els coordinadors i els docents, un cop acordat s'incorporen a les reunions les persones grans voluntàries.

- Curs de formació sobre aprenentatge col·laboratiu per a tots els participants adults: mestres i persones grans voluntàries. Aquest curs és útil per anticipar l'experiència i donar claus d'actuació tant als mestres com a les persones grans voluntàries.

Fase 2. Implementació. Durada: entre 3 i 4 mesos.

La implementació suposa la posada en pràctica del programa SACHI 2 i el seu desenvolupament. Se n'ha de destacar:

- Les sessions són setmanals i duren aproximadament 1h 30 min d'activitat a l'aula.
- Les sessions d'implementació s'intercalen amb les sessions de coordinació. Aquest fet permet el seguiment i la participació de tots els agents en la definició final de les activitats.
- Les sessions s'estructuren mitjançant unitats didàctiques preparades per tenir un marge d'adaptació al context. Aquesta adaptació i organització conjunta es realitza a les reunions de preparació a les quals assisteixen els coordinadors, els docents i les persones grans voluntàries. Aquest contacte permet una planificació en què totes les parts col·laboren aportant idees i fent-se seva la proposta inicial.
- Gestió del material d'avaluació: inicial, final i de seguiment després de cada sessió.

Fase 3. Anàlisi i difusió. Durada: entre 6 i 9 mesos.

L'anàlisi i difusió del projecte SACHI 2 comprèn:

- Recollida i anàlisi de les dades acumulades durant el projecte. Les dades es recullen abans, durant i després de la implementació. S'analitzen, per una part, a nivell internacional, i per altra, a nivell nacional, partint de l'experiència a cada país.
- Donar visibilitat al projecte i contribuir a la seva sostenibilitat, a través de la difusió de l'experiència, de la metodologia intergeneracional i dels resultats obtinguts.

Sobre la metodologia de treball cal destacar que, després de l'experiència de SACHI (1), a SACHI 2 es va decidir mantenir la dinàmica de grups de treball col·laboratiu estables que permetien als infants i grans desenvolupar un vincle. No obstant això, **s'introdueixen dues millores significatives** en relació amb SACHI (1):

- 1) **El perfil dels participants grans** es diversifica per tal d'aconseguir un impacte major a nivell comunitari, concretament en aquesta edició s'inclou per primer cop el perfil de persones grans voluntàries del barri de l'escola. Aquest lligam amb la comunitat propicia més oportunitats de transferència de l'experiència i sostenibilitat del projecte a nivell local, i
- 2) quant als **continguts**, s'introdueixen continguts de llengua estrangera (generalment anglès) i de noves tecnologies, per tal d'augmentar la sinergia amb les assignatures curriculars i els objectius europeus.

Tenint en consideració els participants, i amb l'objectiu de fomentar actituds positives envers les relacions intergeneracionals, s'ha de dir que la implementació de SACHI 2 es realitza en escoles de Primària, i que **els participants directes** són: a) l'equip directiu, que dona el vistiplau i gestiona la inclusió del programa al projecte de centre; b) l'alumnat de segon i tercer cicle de Primària; c) els docents tutors dels grups d'alumnes participants, i d) les persones més grans de cinquanta anys voluntàries. Els grans que hi participen provenen d'un programa universitari (50%) i del barri de l'escola (50%). Així, el focus passa d'estar centrat en la millora de l'oferta per a les persones participants en programes de formació (d'activitats per a l'alumnat de la UOM) a promoure la participació d'oportunitats a persones grans de la comunitat en general. Aquest lligam amb la comunitat propicia una oportunitat major de transferència de l'experiència i sostenibilitat del projecte a nivell local.

Quant als continguts, seguint la línia de SACHI (1) el programa d'activitats (taula 3) que duen a terme conjuntament infants i grans s'estructura en vuit sessions, pactades amb l'equip de socis europeus i adaptades al currículum de cada país. La primera i la darrera són de presentació i de tancament (inclosa l'avaluació), mentre que les sis restants estan planificades en unitats didàctiques que giren al voltant d'un tema. **Els temes** estan específicament seleccionats per facilitar la relació i el coneixement mutu dels participants durant les activitats, perquè permetin «compartir la infància» entre uns i altres. Tenint en compte l'especificitat de la diferència d'edat es treballen temes que ambdues generacions tenen en comú: la família, el fet de tenir persones que admiren, l'escola, els jocs, el barri i les festes populars. Els continguts s'estructuren en sis unitats didàctiques temàtiques, començant per un intercanvi més personal amb les dimensions internes (família i referents) per després obrir-se a la dimensió oberta amb els altres quatre temes. S'han incorporat a totes les sessions activitats específiques de vocabulari en llengua estrangera així com espais d'ús de noves tecnologies que permeten explorar diferents aplicacions (editors, recerca per internet i mapes en línia).

Taula 3 | Els temes del programa intergeneracional SACHI 2

SESSIÓ 1	-	PRESENTACIÓ
SESSIÓ 2	UD 1	Família i comunicació
SESSIÓ 3	UD 2	Els ídols i referents: valors
SESSIÓ 4	UD 3	L'escola abans i ara: aprenentatge al llarg de tota la vida
SESSIÓ 5	UD 4	Els nostres jocs preferits
SESSIÓ 6	UD 5	El barri: «les ciutats amigables»
SESSIÓ 7	UD6	Les festes populars
SESSIÓ 8	-	COMIAT

Font: Elaboració pròpia

3. Marc legislatiu de l'experiència a les Illes Balears

SACHI 2, com a PI d'àmbit escolar situat a les illes Balears, té valor no només per estar alineat amb els objectius de l'estratègia europea, sinó també perquè es troba emparat pel marc legislatiu estatal i de la comunitat autònoma. Aquest marc legislatiu ha estat analitzat des del vessant dels objectius d'ensenyament i aprenentatge dels infants a Primària i de les persones grans. Com es comprova a continuació, aquesta normativa sustenta el desenvolupament dels PI.

Coincidint amb la política europea, estatal i de la comunitat autònoma, concretament la política de la Unió Europea en matèria d'educació de persones adultes (Comissió Europea, 2015), la política estatal espanyola *Plan estratégico de aprendizaje a lo largo de la vida. Educación y formación - Periodo 2014-2020* (MECD, s. d.), i la legislació de les Illes Balears (Llei 4/2006 de 30 de març, d'educació i formació permanents de persones adultes de les Illes Balears. BOIB núm. 50, 06-04-2006), destaquen quatre aspectes que coincideixen plenament amb el plantejament dels projectes intergeneracionals com el projecte SACHI 2:

- (1) fomentar l'ús de les noves tecnologies de la informació i la comunicació;
- (2) l'aprenentatge i ús de les llengües estrangeres, tot facilitant a les persones adultes la formació i la innovació en mètodes d'ensenyament-aprenentatge;
- (3) la qualitat de les metodologies: utilització de metodologies pedagògiques obertes i flexibles que permetin la màxima adaptació dels ensenyaments a les característiques específiques de les persones adultes;
- (4) la promoció d'actituds per a una ciutadania activa, crítica i responsable.

Aquestes orientacions estratègiques de l'educació de les persones adultes són comunes a algunes de pròpies de la legislació dels ensenyaments de règim general. La Llei orgànica 8/2013, de 9 de desembre, per a la millora de la qualitat educativa —LOMQE— (2013), al preàmbul, apunta la necessitat de considerar l'aprenentatge al llarg de la vida, la creació de xarxes de suport i aprenentatge compartit, l'adquisició de competències transversals, com el pensament crític, la gestió de la diversitat, la creativitat o la capacitat de comunicar, impulsar un canvi metodològic, de manera que l'alumnat sigui un element actiu en el procés d'aprenentatge.

Concretament, pel que fa als estudis d'Educació Primària de les Illes Balears (Decret 32/2014, de 18 de juliol), el currículum contempla la necessitat de desenvolupar en els alumnes les capacitats que els permetin conèixer i apreciar els valors i les normes de convivència, preparar-se per a l'exercici actiu de la ciutadania i respectar els drets humans, així com el **pluralisme propi d'una societat democràtica**. La matèria de valors socials i cívics pretén potenciar relacions interpersonals enriquidores per enfortir la convivència, d'acord amb valors cívics, socialment reconeguts. Concretament, (a) respectar els drets humans i les llibertats fonamentals i preparar-se per assumir una vida responsable en una societat lliure i tolerant amb les diferències, i (b) adquirir competències socials i cíviques —personals, interpersonals i interculturals— per participar d'una manera eficaç i constructiva en societats cada vegada més diversificades.

La finalitat és el foment de les experiències socials dels alumnes, tenint en compte que viuen en societat mentre es formen i que les vivències compartides a l'escola enriqueixen els seus aprenentatges. Es tracta d'estimular actituds que propiciïn la interdependència positiva, la cooperació i la solidaritat d'acord amb els valors, drets i deures de la Constitució espanyola. Per tant:

(a) conèixer i apreciar els valors i les normes de convivència, preparar-se per a l'exercici actiu de la ciutadania i respectar els drets humans, així com el pluralisme propi d'una societat democràtica, i

(b) conèixer, comprendre i respectar les diferents cultures i les diferències entre les persones.

Cal aprofitar totes les situacions que la dinàmica escolar ofereix i proporcionar activitats de simulació d'activitats comunicatives, el més semblants possible a la realitat del context. En aquest sentit, la metodologia activa permet als alumnes l'assoliment d'aprenentatges significatius i els ajuda a ser participants en tot el procés d'ensenyament-aprenentatge. L'alumne ha de ser el protagonista del seu propi aprenentatge i les metodologies més adients són l'experimentació, el treball en equip i l'autoavaluació. Els docents han de fomentar un clima de feina que potencii la col·laboració, la iniciativa i l'autonomia dels

alumnes i que ofereixi possibilitats diversificades de diàleg, de respecte als altres, d'interès per conèixer, de tasques i responsabilitats compartides i d'atenció a tots els alumnes. L'ús de les TIC afavoreix el treball cooperatiu en la recerca d'informació i el treball en línia.

4. Descripció de l'experiència a les Illes Balears (Palma)

El projecte SACHI 2 té una estructura i una metodologia compartida per totes les entitats que el duen a terme. Alhora, té components flexibles que el fan adaptable a cada context sense haver de modificar els objectius. Condicionants importants han estat la disponibilitat del professorat, el calendari escolar, la iniciativa i les possibilitats dels participants, el context educatiu i el fet de tenir l'experiència prèvia de SACHI (1). Per aquest motiu, a continuació s'enumeren les especificitats de la implementació a les escoles de Palma.

4.1. Els participants directes

a. Els centres on s'ha implementat

La implementació del PI s'ha fet en tres escoles de Palma. La selecció dels centres educatius es va fer amb l'assessorament i acompanyament de la Direcció General d'Innovació i Comunitat Educativa (Conselleria d'Educació i Universitat). Aquestes tres escoles són: el CEIP Escola Graduada, el CEIP Rafal Nou i CEIP Els Tamarells. Els criteris de selecció dels centres van ser: (1) centres públics, (2) oberts a projectes innovadors i a una metodologia col·laborativa i (3) havien de representar diferents zones del municipi. Quant al tercer criteri, en el cas de Palma, es varen descriure tres zones i es va seleccionar un centre de cada una d'elles: la zona centre, la zona perifèrica costanera i la zona perifèrica d'interior.

Com a característiques sociodemogràfiques destacables, s'ha de dir que els tres centres compten amb dues línies, amb un alumnat total al voltant dels 425 alumnes i caracteritzat per la seva diversitat. La complexitat dels centres es manifesta, com diu una de les mestres, a través d'aspectes com la diversitat de l'alumnat, que depèn d'elements com el lloc de procedència, factors socioeconòmics, lingüístics, culturals, etc. El CEIP Escola Graduada, situat al centre de Palma, prop de l'avinguda de Gabriel Alomar, té un alumnat de 37 nacionalitats diferents i, tot i que el 57% és de nacionalitat espanyola, una gran proporció n'és la primera generació. El CEIP Rafal Nou està situat al barri que li dona nom del districte de Llevant (va sorgir a propòsit del segon pla de l'eixample de la ciutat, conegut com Pla Alomar, iniciat a principis de la dècada dels anys quaranta) i té una situació semblant, amb alumnat de 22 nacionalitats i, tot i que més del 75% té nacionalitat espanyola, un alt percentatge, el 75%, és de família estrangera. En tercer lloc, el CEIP Els Tamarells s'ubica al nucli de s'Arenal i limita amb el municipi de Llucmajor mitjançant el torrent dels Jueus. Al centre hi ha alumnat de 29 nacionalitats diferents, concretament, un terç dels alumnes són

estrangers; els nacionalitzats espanyols i els nascuts a Espanya de matrimonis estrangers són aproximadament el 50%.

Conèixer la tipologia general de l'alumnat participant és útil i permet entendre que molts d'aquests infants no tenen a prop la família extensa, com els padrins o les padrines.

b. Les persones grans voluntàries, els sèniors

La selecció dels sèniors es dugué a terme de manera compartida entre els centres i el grup coordinador de la universitat. Se seguiren tres criteris principals, consensuats internacionalment: més grans de cinquanta anys, amb nocions de noves tecnologies i llengua estrangera (anglès) i compromís de participació de dos anys; a part, preferiblement que fossin catalanoparlants i també s'evità que fossin familiars dels alumnes amb els quals havien de treballar. A l'hora de crear els grups de feina se cercà la diversitat, per un costat l'equilibri entre provinents del curs universitari per a grans (un 50%) i persones del barri (un 50%) i, per l'altre costat, s'evità, en la mesura del que era possible, la feminització dels grups.

Una especificitat de la implementació de Palma va ser donar prioritat a les persones grans voluntàries amb domini de la llengua catalana, que és la llengua vehicular dels centres. Amb tot, aquesta no va ser condició imprescindible, ja que l'objectiu principal del projecte és la interacció i la reciprocitat, per tant, els coneixements previs com a «requisits» foren flexibles.

Finalment, l'experiència va comptar amb 27 persones grans voluntàries (Palma). Els participants tenien una mitjana d'edat de 67 anys, el voluntari gran més jove tenia 55 anys i el més gran, 84, hi havia un rang de 12 anys entre el menor i el més gran.

Les persones voluntàries grans es van distribuir per centres i aules, en equips d'entre 4 i 5 persones per aula. Tot i haver un major nombre de dones voluntàries, per garantir la paritat, en tots els grups es va assignar un o dos homes. Així mateix, una particularitat molt important de la implementació de Palma és que s'ha pogut comptar a cada grup amb un o dos participants de la primera edició de SACHI. Aquesta col·laboració entre els diferents perfils de persones grans, de barri-d'universitat, amb experiència anterior-novells, ha enriquit els grups en diferents sentits. Per un costat, les diferents aproximacions al món de l'escola, així com la manera d'aportar iniciatives, de l'altre, els exparticipants han donat una empenta de motivació, amb la seguretat que els donava l'experiència.

4.2. La programació

El programa intergeneracional SACHI 2 va tenir una durada de dos cursos acadèmics en tres fases diferenciades. El cronograma d'activitats dut a terme a les escoles de Palma durant la primera fase i emmarcat en el pla d'acció descrit a la taula 2 va permetre preparar

amb les escoles i els voluntaris grans el programa que s'havia de treballar durant el curs següent, primer, amb reunions de coordinació i, finalment, amb el curs formatiu sobre aprenentatge col·laboratiu a final de juny.

La segona fase d'implementació es va iniciar de seguida que començà el curs escolar per tal de poder dur a terme el programa durant el primer trimestre, de setembre a desembre. Així mateix, han calgut dos tipus d'adaptacions.

a) Donat que no hi havia suficients setmanes per mantenir l'estructura «setmana de reunió de preparació – setmana de sessió amb infants», s'organitzà en dos casos una reunió que agrupava la preparació de les dues sessions següents.

b) La planificació s'allargà fins a tres setmanes passades les festes de Nadal, per aquest motiu es canvià l'ordre de les sessions fent coincidir abans de Nadal el tema de les festes i movent a després el tema del barri.

4.3. La metodologia

a. Preparació inicial dels participants adults

La preparació inicial dels participants va consistir en un curs formatiu orientat a treballar tres qüestions: (a) idea global del projecte i consciència de grup format per tres escoles, ja que es parteix de persones associades a un centre que no coneixen les dels altres centres; b) dinàmiques d'introducció a les activitats a l'aula, i c) contacte grupal amb els continguts i primer apropament en conjunt a la feina al programa complet d'activitats.

Aquesta activitat formativa pretenia afavorir una mirada positiva del sistema educatiu actual, treballar prejudicis i elaborar algunes de les pors que sovint es relacionen amb la comparació que se sol fer amb l'escola viscuda pels grans en la seva infància i amb el desconeixement que tenen de la realitat educativa actual. La participació en un projecte escolar implica una mínima comprensió d'un context educatiu diferent del que van conèixer quan ells eren infants, amb característiques de l'alumnat i del professorat i metodologies de treball molt distintes de les que eren habituals a la seva etapa escolar.

En relació amb la formació s'ha de destacar:

- Es realitzà en el marc d'un matí: aquest format facilitava l'assistència dels/les mestres.
- El curs va ser guiat per mestres, expertes en el treball col·laboratiu, d'una escola participant a la primera edició de SACHI. La seva experiència al projecte permetia contextualitzar clarament els continguts.

b. L'organització de l'aula a les sessions

A la implementació de Palma, generalment les aules han estat compostes pels participants que apareixen a la taula 4. Dels mestres un era el tutor o la tutora, responsable en tot moment de la dinàmica, i sovint acompanyat d'un altre, PT (pedagogia terapèutica) o especialista d'anglès. Els alumnes estaven distribuïts en quatre grups i cada persona gran participava sempre en el mateix grup. En el cas que hi hagués una persona gran voluntària de suport, aquesta acompanyava el grup que ho havia de menester o substituïa, en cas necessari un company/a. A cada aula hi va haver una parella de l'equip investigador, això és justificat perquè era una experiència pilot que havia de ser avaluada de manera externa, d'aquesta manera es compta amb una persona amb funcions de suport a la dinàmica i una segona persona que fa l'observació.

Taula 4 | *Participants a l'aula (Palma)*

Participants	Aula			
	Mestres responsables	Adults grans	Alumnes	Investigadors
TOTAL	1-2	4-5	22-26	2

Font: Elaboració pròpia

No requereix recursos especials més enllà dels que normalment es troben a les aules.

c. Implicació de l'equip docent

El programa permet treballar de forma transversal diferents matèries a partir dels continguts de les sessions. Es dona una especial atenció a la matèria de llengua estrangera, en el cas de les tres escoles d'anglès, al treball en valors i a l'ús de les noves tecnologies. Perquè tot fos possible, cal destacar:

- L'organització d'horaris dels docents facilitada pels equips directius, gràcies a la qual les sessions/reunions setmanals s'organitzaven perquè els tutors hi poguessin ser sempre presents.
- L'acollida per part de les especialistes d'anglès va ser notable: preparaven l'alumnat prèviament a la sessió i l'acompanyaven durant les activitats de la sessió.
- L'acompanyament del programa dels tutors o les tutores i les PT ha facilitat la inclusió de les persones grans a l'aula i la seva comprensió de l'alumnat.

d. El treball col·laboratiu

El projecte es fonamenta en el fet de facilitar el desenvolupament de les relacions intergeneracionals en petit grup. Per aquest motiu es basa en dinàmiques col·laboratives per dinamitzar les activitats. Aquesta característica afavoreix que es donin situacions de debat. El diàleg ha estat una de les principals eines de comprensió i relació constant i ha estat especialment significatiu a les reunions de preparació en què s'han pogut discutir i definir conceptes claus de la implementació. Un exemple, en unes de les reunions es decidí substituir el concepte «ídols i referents» per «persones que admiren», ja que no es va considerar adequat que l'alumnat establís l'associació «la persona que és el meu ídol és el meu referent», perquè els ídols no es consideren bons referents des d'un punt de vista pedagògic.

El debat també ha estat present a l'aula. En aquest cas, va ser la sessió d'escola una de les que més possibilitats va donar des de la perspectiva del debat. Durant aquesta sessió varen sorgir temes de política i religió i els alumnes pogueren experimentar el fet de la diversitat entre els mateixos referents del projecte, les persones voluntàries grans. Cada un dels voluntaris grans, quan explicava la seva experiència escolar, ho feia des d'una perspectiva diferent. L'activitat es convertí en un exercici de ciutadania i tolerància. A l'aula es creà un ambient i s'oferiren unes circumstàncies que permeteren xerrar de temes diversos des de perspectives diverses, amb el respecte com a valor compartit. És una experiència molt enriquidora que ajuda a enfortir les pautes de convivència en entorns socials en què la diferència és un tret natural: es tracta d'acceptar i valorar la realitat d'un grup d'infants diversos que tenen uns referents, també diversos (persones grans) i que conviuen a la mateixa societat, també diversa.

5. Resultats: conclusions rellevants de la implementació (Palma)

En resum, la posada en marxa del projecte SACHI 2 sorgeix de la Universitat mitjançant un grup d'investigació (GIFES). Aquest grup com a promotor és l'encarregat de la coordinació general del programa i ofereix suport durant la implementació i en tot moment al personal docent implicat. Per altra banda, sobre el cos docent recau la responsabilitat de facilitar el desenvolupament del projecte al seu centre, des de la coordinació d'espais i horaris fins a la dinamització de les activitats i les relacions dins l'aula. A més, depèn dels mestres i de les mestres l'aprofitament de l'experiència des del punt de vista de treball curricular. La selecció i l'acompanyament de les persones grans és una responsabilitat compartida entre la universitat i l'escola; l'experiència en si mateixa sumada al suport per part de la universitat dona als centres un bagatge pràctic que pot contribuir a fer sostenible la proposta.

Tot i ser d'abast europeu, la programació del projecte té un marge perquè pugui ser adaptada a cada realitat. En aquest capítol s'han descrit les particularitats més destacades

de la implementació que s'ha dut a terme a les tres escoles de Palma. Segons les particularitats especificades, els reptes de la implementació destacats es llisten a la taula 5, a més de les actuacions o accions trobades per resoldre'ls.

Taula 5 | *Reptes i troballes clau de la implementació a Palma*

REPTE	TROBALLA CLAU
Involucrar els centres educatius	Suport institucional: contacte des de la Conselleria.
Involucrar voluntaris sèniors	La difusió i el treball en xarxa a la barriada, així com l'acompanyament (paper de suport) de la Universitat.
L'organització escolar	La distribució d'horaris facilitadora i la disponibilitat dels docents.
Integració de l'anglès	La incorporació a les sessions dels/les mestres especialistes d'anglès: facilita continguts, dinàmiques i la preparació prèvia de l'alumnat.
Integració de les TIC	La integració de manera natural amb les eines que ja utilitzen els professors diàriament està limitada en funció dels recursos i les oportunitats reals.
La llengua de comunicació entre el sènior i l'alumnat	Flexibilitat en la llengua utilitzada, en destaca la cohesió.
Sensibilització dels sèniors amb la realitat diversa de l'alumnat dels centres	Acompanyament dels tutors de les aules i les PT, també a les reunions de preparació, molt intercanvi d'informació, resolució de dubtes a partir del diàleg sobre temes com les famílies, la llengua i els comportaments de l'alumnat.
La baixa d'un voluntari sènior	El fet de comptar amb un voluntari de suport a cada centre permetia que l'alumnat ja el coneixia si havia de substituir un company.
No totes les persones poden assistir a les reunions de preparació	Comptar amb un secretari que pren acta i la comparteix mitjançant correu electrònic o un altre mitjà de contacte grupal.
L'ajust del temps de les activitats	La prioritització d'activitats i el reajustament continu.

Font: Elaboració pròpia

Quant a la dimensió comunitària de SACHI 2, es tracta d'un PI que treballa l'aprenentatge en un context integrat a la comunitat —l'escola— que cerca un impacte en el context a partir de la transferència que en puguin fer, per un costat, els participants directes a altres contextos locals i, per l'altre, del coneixement adquirit pels docents implicats. El projecte mostra el potencial que tenen les relacions interpersonals sobre les persones i com aquestes poden ajudar a prevenir la discriminació per l'edat, l'edatisme. De fet, els participants han afirmat que amb la interacció amb altres infants (familiars o no) han desenvolupat una major tolerància i respecte en general, a més de pautes d'interacció més obertes, mirant a l'altre com a persona (resultats preliminars dels grups de discussió).

La implementació a Palma ha destacat per la participació dels dos grups de cada curs de les tres escoles que han format part del projecte (en total, sis grups); l'alta implicació

docent, ja que, a més de la persona tutora, sempre s'ha pogut comptar amb un mestre de suport; la implicació i el compromís dels voluntaris grans, un grup molt divers, i el suport d'un equip de la Universitat de vuit persones. El projecte ha pogut respondre a diferents objectius i recomanacions que, com s'ha pogut veure al primer apartat, sorgeixen de treballs i d'iniciatives anteriors. En primer lloc, dona continuïtat i millora un projecte intergeneracional ja iniciat, SACHI (1). En segon lloc, des del vessant escolar, destaca el seu impacte en els centres tant sobre l'alumnat de 9-11 anys com sobre el cos docent, a través de la seva participació i implicació en el projecte. L'alumnat acumula una experiència de contacte positiva i l'aprenentatge en valors, a part del desenvolupament de les competències curriculars relacionades. En tercer lloc, també es pot fer una lectura en clau específica de persones adultes grans. El projecte SACHI, d'acord amb la definició de l'OMS (Beard et al., 2015) i les recomanacions de Vellas, es pot afirmar que fomenta l'envelliment actiu i lliga l'experiència universitària dels grans (UOM) amb una activitat intergeneracional comunitària. En quart lloc, no podem oblidar que aquest projecte és una oportunitat d'educació de qualitat adaptada a persones que comparteixen un mateix territori. Es tracta d'elements que posen en valor l'experiència com a millora de la qualitat de vida de la gent gran tant de manera directa com de manera indirecta i a llarg termini.

L'experiència en la seva globalitat ha estat ben acollida i molt ben valorada, tal com indiquen els resultats dels diferents instruments utilitzats (avaluació de seguiment i final). S'ha recollit la resposta dels participants i, tal com indiquen els mestres, els infants no volien que acabés, les famílies tampoc i les persones grans voluntàries demanaven si el curs següent es repetiria.

Referències bibliogràfiques

Amer, M. I. i Cuart, M. I. (2014). La soledat de les persones grans al segle XXI. A Orte, C. (dir.) *Anuari de l'envelliment. Illes balears 2014*. Palma: Càtedra d'Atenció a la Dependència i Promoció de l'Autonomia Personal.

Amer, J. i Mas, M. F. (2014). Gent gran i memòria: dones i immigració a les Illes Balears durant el franquisme. A Orte, C. (dir.) *Anuari de l'envelliment. Illes balears 2014*. Palma: Càtedra d'Atenció a la Dependència i Promoció de l'Autonomia Personal.

Barceló, B., Fernández, R., Garcia, C. i Cuart, M. I. (2009). Programes d'intervenció comunitària en vellesa i família. A Orte, C. (dir.) *Anuari de l'envelliment. Illes balears 2009*. Palma: Càtedra d'Atenció a la Dependència i Promoció de l'Autonomia Personal.

Beard, J., Officer, A., Cassels, A., Bustreo, F., Worning, A. M. i Asamoah-Baah, A. (2015). *Informe mundial sobre el envejecimiento y la salud*. Organització Mundial de la Salut (OMS).

Bentancor, A. (2009). *Educando desde una visión integral de la vida: perspectiva del trabajo intergeneracional en centros educativos*. Servicio de Psicología en la vejez. Facultad de Psicología. Universidad de la República. Recuperat de: <http://inmayores.mides.gub.uy/>

Comissió Europea (2016). *Europe 2020 Strategy*. Recuperat de: https://ec.europa.eu/info/strategy/european-semester/framework/europe-2020-strategy_en

EAGLE Consortium. (2008). *Intergenerational Learning in Europe. Policies, Programmes & Practical Guidance (Final Report)*. European Commission. Recuperat de: <http://www.menon.org/wp-content/uploads/2012/11/final-report.pdf>

ENIL, European Network for international Learning (2012). *International learning and Active Aging*. Grundtvig. European Commission. Recuperat de: http://www.enilnet.eu/Intergenerational_Learning_and_Active_Ageing-Executive_Summary.pdf

Macías, L., Alzina, P. i Tur G. (2010). Relacions intergeneracionals a la Universitat Oberta per a Majors: tres exemples d'experiències. A Orte, C. (dir.) *Anuari de l'envelliment. Illes balears 2010*. Palma: Càtedra de Gerontologia Educativa i Social UIB.

Mascaró S., Amengual, I., Matamalas, A., Cifre, E. i Sánchez, D. (2013). Per què un museu programa activitats amb, per a i sobre gent gran? A Orte, C. (dir.) *Anuari de l'envelliment. Illes balears 2013*. Palma: Càtedra d'Atenció a la Dependència i Promoció de l'Autonomia Personal.

Nacions Unides. (2002). *Report of the Second World Assembly on Ageing (A/CONF.197/9)*. Nova York.

Orte, C. (2008). Introducció: Per què un anuari de l'envelliment? A Orte, C. (dir.) *Anuari de l'envelliment. Illes balears 2008*. Palma: Càtedra de Gerontologia Educativa i Social (Conselleria d'Afers Socials, Promoció i Immigració i UIB).

Orte, C., Pascual, B., Vives, M., Pozo, R., Gomila, M. A. i Amer, J. (2015). Educación intergeneracional: el programa Sharing Childhood-Compartir la infancia. A De-Juanas Oliva, A. i Fernández García, A. (coord.) *Pedagogía social, universidad y sociedad*. 151-164. Madrid: UNED.

Padrós, C., Moll, E., i Ramón, F. (2009). Programa intergeneracional «Gent gran, gent petita: una experiència compartida». A Orte, C. (dir.) *Anuari de l'envelliment. Illes balears 2009*. Palma: Càtedra d'Atenció a la Dependència i Promoció de l'Autonomia Personal (Conselleria d'Afers Socials, Promoció i Immigració i UIB).

Pascual, B. i Gomila, M. A. (2013). Treball comunitari intergeneracional: l'experiència de dos projectes socioeducatius intergeneracionals a Palma. A Orte, C. (dir.) *Anuari de l'envelliment. Illes balears 2013*. Palma: Càtedra d'Atenció a la Dependència i Promoció de l'Autonomia Personal.

Tur A., Serapio, A., Muñoz, P., Rivero, V. i Marí, J. (2014). Promoció de l'autonomia des de la Llar d'Eivissa. A Orte, C. (dir.) *Anuari de l'envelliment. Illes balears 2014*. Palma: Càtedra d'Atenció a la Dependència i Promoció de l'Autonomia Personal.

Vellas, P. (1997). Genesis and aims of the universities of the third age. *European Network Bulletin 1*, 9-12.

Normativa

Comissió Europea (2015). *Adult Education and Training in Europe: Widening Access to Learning Opportunities. Eurydice Report*.

Decret 32/2014, de 18 de juliol, pel qual s'estableix el currículum d'Educació Primària de les Illes Balears. Conselleria d'Educació, Cultura i Esports.

Llei 4/2006 de 30 de març, d'educació i formació permanents de persones adultes de les Illes Balears (BOIB núm. 50, 06-04-2006). Conselleria d'Educació, Cultura i Esports.

Llei orgànica 8/2013, de 9 de desembre, per a la millora de la qualitat educativa (LOMQE).

MECD (s. d.). *Plan estratégico de aprendizaje a lo largo de la vida. Educación y formación - Periodo 2014-2020.*

Autors

CARMEN ORTE SOCIAS

Llicenciada en Psicologia i doctora en Ciències de l'Educació. Té quatre quinquennis de docència reconeguts i quatre sexennis de recerca. Té activa l'excel·lència investigadora. És la investigadora principal en temàtiques de programes de prevenció familiar basats en l'evidència científica del Grup de Recerca i Formació Educativa i Social (GIFES), de la UIB. En l'àmbit de la formació al llarg de tota la vida, va crear la Universitat Oberta per a Majors (UOM) el curs 1997-1998 i l'ha dirigit fins al mes de juliol de 2013. És la directora de la Càtedra d'Atenció a la Dependència i Promoció de l'Autonomia Personal i la directora de l'Anuari de l'envelliment de les Illes Balears. És la directora de la International Summer Senior University. Des de juny de 2018 és la Directora General del Instituto de Mayores y Servicios Sociales (IMSERSO) del Govern d'Espanya.

BELÉN PASCUAL BARRIO

Palma (1968). És llicenciada en Sociologia i Ciències Polítiques per la Universitat Complutense de Madrid i doctora en Ciències de l'Educació per la Universitat de les Illes Balears. Professora del Departament de Pedagogia i Didàctiques Específiques de la UIB. Membre del Grup d'Investigació i Formació Educativa i Social de la UIB (<http://gifes.uib.eu>), les seves línies de recerca s'integren en les àrees de Sociologia de l'Educació i Pedagogia Social i inclouen la intervenció socioeducativa en famílies, la intervenció comunitària i l'anàlisi del sistema educatiu. Des de 2004 participa en projectes de recerca competitiva relacionats amb els programes familiars basats en l'evidència. Ha estat vicedegana de la Facultat d'Educació i cap d'estudis d'Educació Social entre els anys 2009 i 2016.

CARMEN LÓPEZ-ESTEVA

Sóller (1990). Diplomada en Educació social i llicenciada en Psicopedagogia per la Universitat de les Illes Balears (UIB). Màster en Formació del Professorat per la UIB orientat en els temes d'inclusió i participació de la comunitat educativa amb el treball de fi de màster, «Orientació educativa per a la transformació escolar als centres de secundària». Actualment és tècnica del Grup de Recerca i Formació Educativa i Social (GIFES) de la UIB i doctoranda en Ciències de l'Educació de la UIB. Les seves línies de recerca són l'envelliment amb èxit i la cohesió social.

JOAN AMER FERNÁNDEZ

Llicenciat i doctor en sociologia per la Universitat Autònoma de Barcelona. Professor del Departament de Pedagogia i Didàctiques Específiques de la Universitat de les Illes Balears. Membre del Grup d'Investigació i Formació Educativa i Social (GIFES, <http://gifes.uib.eu>). Les seves línies de recerca són els programes familiars basats en l'evidència, la pedagogia social i la sociologia de l'educació i la família.

MARGA VIVES BARCELÓ

Palma (1978). Llicenciada en Psicopedagogia i doctora amb menció europea en Ciències de l'Educació per la UIB. Professora contractada doctora interina del Departament de Pedagogia i Didàctiques Específiques. Entre les seves línies de recerca principals destaquen la qualitat de vida, el suport social a les persones grans, l'aprenentatge al llarg de tota la vida, les relacions intergeneracionals i la gestió de conflictes. Ha fet una estada a la Universitat de Sheffield, on va treballar amb el doctor Alan Walker en la qualitat de vida en la gent gran. És membre del Grup d'Investigació i Formació Educativa i Social (GIFES) de la UIB, membre suplent de l'Observatori de la Gent Gran (IMAS) i participant en la comissió de Protecció del Major d'aquest observatori.

ROSARIO POZO GORDALIZA

Doctora en Sociologia, diplomada en Educació Social i llicenciada en Psicopedagogia amb diverses especialitzacions (màster) en Problemes Socials, Etnicitat i Gènere, entre d'altres. Ha estat becària del Departament de Sociologia de la Universitat de Granada i consultora internacional en temes de gènere i desenvolupament a l'Àsia. Actualment, és professora ajudanta doctora del Departament de Pedagogia i Didàctiques Específiques de la Universitat de les Illes Balears.

M. ANTÒNIA GOMILA GRAU

Llicenciada en Ciències Polítiques i Sociologia en l'especialitat d'Antropologia Social per la Universitat Complutense, doctora en Història per l'Institut Universitari Europeu. Becària Marie Curie a l'Institut d'Ethnologie Méditerranéenne et Comparative de la Universitat de Provença (França), on va desenvolupar un projecte de recerca sobre les relacions intergeneracionals a la família. És professora contractada doctora del Departament de Pedagogia i Didàctiques Específiques de la UIB i membre del Grup d'Investigació i Formació Educativa i Social (GIFES) de la UIB. És professora també de la UOM. El seus temes d'interès se centren en les relacions intergeneracionals, la família i l'escola.

VICTÒRIA QUESADA SERRA

Doctora en Ciències Socials i Jurídiques, àrea d'Educació. Màster en Orientació i Avaluació Socioeducatives i llicenciada en Pedagogia. Ha estat becària, investigadora contractada i docent del Departament de Didàctica de la Universidad de Cádiz. Actualment, és professora contractada doctor del Departament de Pedagogia i Didàctiques Específiques de la Universitat de les Illes Balears i membre del Grup d'Investigació i Formació Educativa i Social (GIFES) de la mateixa universitat.

